

8. Райт Н.Т. Новый Завет и народ Божий / Н.Т. Райт / Пер. с англ. Н. Холмогоровой. – Черкассы: Коллоквиум, 2013. – 704 с.
9. Сарапін О. Герменевтика в контексті релігієзнавчих досліджень / О. Сарапін // Українське релігієзнавство. – 2009. – Спецвипуск 1. – С. 202-211.
10. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга перша / Чарльз Тейлор ; [пер. з англ. Олексій Панич]. – К. : Дух і літера, 2013. – 664 с.
11. Тисельтон Э. Герменевтика / Э.Тисельтон / Пер. с англ. – Черкассы: Коллоквиум, 2011. – 430 с.
12. Хейз Р. Этика Нового Завета / Р.Хейз / Пер. с англ. Г. Ястребова. – М.: ББИ, 2005. – 712 с.
13. Черенков М. Європейська Реформація та український євангельський протестантизм (генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри) / М. Черенков. – Одеса: Християнська просвіта, 2008. – 566 с.
14. Черенков М. Когда нельзя молчать: духовная жизнь и гражданская позиция украинского протестанта в свете Майдана //Бачинин В., Черенков М. Протестантская этика и дух ...остмодернизма. – Киев: Книгоноша, 2015. – С. 180-386.
15. Шкиль С. Модернизм в российской православии сегодня / Шкиль Светлана// Modern Science. – Prague. – 2015. – № 4. – С. 90-95.
16. Шкиль С. Критика концепції «русского світу» в Україні / ШкильСвітлана // Схід. – № 4 (136). – травень-червень 2015. – С. 103-108.
17. Novorun С. Meta-Ecclesiology: Chronicle on Church Awareness / Cyril Novorun. Palgrave Macmillan, 2015. – 260 p.

Yuriy Chornomorets

Modern crisis of Ukrainian Christianity as a subject of analysis of narrative hermeneutics

In the article it is analyzed the modern crisis of the narratives of UOC MP, UGCC, UOC KP and Ukrainian Protestants. This crisis is connected with the lack of positive ideals of the future. UOC MP, UGCC and Ukrainian Protestant associations put the task of salvation of their churches and lose the support of their faithful. Only the UOC KP has made a progressive step, moving from rhetoric of creating an autocephalous church to narrative of protect Ukraine from Russian aggression. Though small Protestant churches of Donbass were able to offer narratives focused on biblical values.

Keywords: narrative, tradition, eschatology, Orthodoxy, Greek Catholicism, Protestantism.

Надійшла до редакції 28.08.2015 р.

УДК 2 – 11:141.78

**© Леонід Виговський
(Хмельницький)**

ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК СВІТОГЛЯДНИЙ ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

У статті розглядаються трансформаційні процеси, які відбуваються у сучасному релігійному комплексі під впливом світогляду постмодерну. Аналізуються основні підходи до розуміння постмодерну як феномена культури та вплив його світоглядних принципів на зміну змісту та форм діяльності релігійних організацій та інституцій в сучасних умовах.

Ключові слова: світогляд, постмодернізм, дискурс, функціональність релігійного комплексу, релігійні організації та інституції, конфесійність, реформаторство, консенсус, дисенсус.

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що розвиток науково-технічного прогресу кардинальним чином змінив розуміння ролі особистості в житті суспільства. Очевидно, що це у свою чергу зумовило необхідність перегляду місця та ролі релігійного комплексу в сучасних суспільних процесах. Одним із суттєвих чинників такого процесу став постмодернізм. Для релігійної сфери він постав принципово новим світоглядним явищем, оскільки з нових методологічних позицій піддав сумніву здатність релігійних організацій перш за все виконувати в соціумі світоглядно-сенсові функціональність. Тому для

успішної діяльності в умовах постмодернізму релігійним організаціям та інституціям потрібна суттєва переорієнтація наявних церковних канонів і віросповідних догматів, а також наповнення новим змістом існуючих соціальних доктрин. Зрозуміло, що це створює умови для виникнення і поширення нових конфесій. Вони з нових світоглядних позицій переосмислюють ідеї гріховності людини, кінця світу, шляхи та засоби спасіння душі тощо.

Тому в даному контексті є сенс проаналізувати основні підходи до розуміння постмодерну як нового феномена культури, показати вплив його світогляду на функціональність релігійного комплексу в сучасних умовах, виявити конфесійну специфіку такого впливу на діяльність сучасних релігійних організацій та інституцій, розглянути зміст та форми діяльності нових постмодерністських конфесій.

Метою даної роботи є аналіз впливу постмодернізму як світоглядного чинника на процес функціональності сучасного релігійного комплексу.

До основних **завдань** дослідження відносимо:

1. Вияснення причин виникнення та утвердження світогляду постмодернізму в сучасному соціумі.

2. Розкриття специфічних механізмів впливу світогляду постмодернізму на зміну змісту та форм діяльності релігійних організацій та інституцій.

3. Аналіз діяльності постмодерністських церков в сучасному світі.

Рівень та ступінь дослідження проблеми. Явище постмодернізму було об'єктом дослідження Ж-Ф. Ліотара ("Стан постмодерну") (1979), Ж.Дерріди, Ж.Батая, М.Фуко, І.Хассана, Ф.Гаттарі. Конфесійний підхід до розуміння постмодернізму розробляли Д.Р. Гріффін, Х.Сміт, У.Бердслі.

Виклад матеріалу. Ми стали свідками радикальних змін, які відбуваються у світі. Зрозуміло, що вони (опосередковано чи безпосередньо) впливають на зміст та форми функціонування релігійних організацій та інституцій.

Нині філософами та культурологами по-різному осмислюється та неоднозначна соціокультурна ситуація, яка склалася в сучасному глобалізованому суспільстві. Так, радикальна частина з них претендує на створення принципово нового способу теоретизування, яке, з їх погляду, буде адекватне реаліям культури постмодерну.

Більшість науковців вважає, що культура постмодернізму почала складатися в кінці 50-х – на початку 60-х років минулого століття. Спочатку вона означала собою по суті спробу подолати парадигми Нового часу. Тому в такому контексті постмодернізм можна розглядати як особливий умонастрій, який нині набув поширення в усіх сферах людської життєдіяльності: культурі, філософії, політиці, економіці тощо. В його основі лежить прагнення людини і соціуму адекватно відреагувати на нинішню екзистенційну ситуацію. Адже, європейська цивілізація після таких знакових подій, як Освенцім, Хіросіма, Чорнобиль, опинилася у кризовій ситуації. За таких умов об'єктивно виникла потреба в світогляді, якій би вказав на шлях виходу з такої кризи. Вихід з такої ситуації постмодернізм побачив у неєвропоцентристському погляді на становище нашої цивілізації та у породженому нею ж самою Всесвіті. Такий світоглядний принцип передбачає активізацію пошуку нових моделей планетарного співіснування націй на засадах реконструкції європоцентристських тоталітарних соціальних, економічних, політичних, науково-технічних, духовних структур.

Щодо самого терміну "постмодернізм", то його вперше застосував німецький філософ Рудольф Панвіц у своїй роботі "Криза європейської культури" (1914). Але широко застосовувати це поняття почали лише наприкінці 1960-х років для позначення стильових тенденцій в архітектурі, які були спрямовані проти стандартизації і лише потім в інших сферах мистецтва.

Нині більшість авторів до головних ознак постмодернізму відносять: занепокоєність сучасної інтелектуальної еліти негативними наслідками епохи модерну (світові війни, геноцид, нуклеаризм, расизм, войовничий націоналізм, екологічна проблема тощо); наявність світоглядного розчарування більшості населення; виникнення й утвердження в соціумі іронічного ставлення до будь-яких проявів європоцентризму; ентропію довіри до

гранднаративів модерну (про постійне розширення горизонтів свободи, про необмежені можливості Розуму, про емансипацію праці, про прискорення науково-технічного прогресу, про герменевтику смислу); девальвацію ідеології фундаменталізму; зростання інтересу до розмаїтих форм виявлення плюральності, нелінійності, індетермінізму, дисенсусу та ін.

В контексті постмодернізму кожна з сфер життєдіяльності людства, в тому числі й релігійна, розуміється як особливий дискурс, тобто як жива соціокультурна практика, де зустрічаються й взаємодіють як рівноправні представники найрізноманітніших професійних, конфесійних, мовних та інших спільнот. Тому з погляду постмодернізму природним станом такого дискурсу виступає не консенсус (згода, одностайність), а дисенсус (агональний стан). Одностайність для нього означає не що інше, як стагнацію, летаргію, припинення будь-якого розвитку. Через те, з таких методологічних позицій консенсус не може бути кінцевою метою культури, релігії, політики, економіки, філософії тощо.

В літературі, в основному, сутність культури постмодернізму розкривається шляхом протиставлення їй культури модерну, тобто Нового часу. Це пояснюється тим, що сам постмодернізм виник саме як форма заперечення багатьох характерних особливостей культури модерну. В цьому контексті розгляд еволюції змісту і форм функціонування релігійного комплексу буде не повним, якщо ми обмежимося аналізом тільки культурної спадщини Нового часу. Це пояснюється тим, що попередником її була культура Середньовіччя. Такий підхід дозволяє порівняти світоглядні орієнтації людини постмодернізму і релігійного середньовіччя.

Нагадаємо, що в основі культури середньовічної Західної Європи лежав принцип теоцентризму. Тому всі феномени цієї культури були його модифікацією. Адже головним принципом і головною цінністю буття був проголошений Бог. Саме цим і визначалися космологічні, політичні, естетичні й економічні погляди. Саме геоцентризм був світоглядною основою для вирішення наявних екзистенційних проблем особистості й середньовічного суспільства.

Очевидно, що положення християнства про те, що творцем світу, його початком є Бог, не тільки створювали певні уявлення про світ, але й чітко розмежовували чуттєво сприйнятий світ і світ трансцендентного. А це, у свою чергу, визначало ступінь свободи людини у світі. Бог, будучи єдиною основою світу, разом з тим є і його єдиним господарем, оскільки “існування будь-якої, найнегіднішої речі підкоряється непереможним законам, будь-яка тварина річ, має точку дотику з Божеством, всяке явище має розумну причину, всяка дія – розумну мету” [1, с. 167].

Культура постмодернізму в теорії її представників Ж.Делеза і Ф.Гаттарі виступає прямою протилежністю теоцентричній культурі середньовіччя. Адже вони заперечили попередню філософську і культурологічну традиції, оскільки, з їх точки зору, в основі культури повинен лежати один принцип, а знання мають виростати з єдиного метафізичного принципу за типом декартівського дерева. Існуючому символу дерева вони протиставили різому (кореневище), яке стає символом нового типу культури і, на відміну від класичних уявлень про ієрархію кореня, стовбура і гілок, фіксує зв'язок у вигляді гетерогенності, множинності, рівноправності. Саме поняття “різомного” у такому розумінні заперечує ідею існування центру. А це прямо суперечить суті релігійного світогляду, яке без нього існувати не може (в більшості конфесій). В центр культури постмодернізму ставиться спільнота, яка звільнена від будь-яких авторитетів та ієрархії цінностей. Людина в цьому випадку стає плюралістичною і, хоч вона живе у суспільстві, але має право не визнавати ніякого авторитету. Зрозуміло, що це прямо суперечить, скажімо, традиційному християнству, яке освячене авторитетом Творця і на основі цього має чітку ієрархічну систему цінностей.

Культура постмодернізму заперечує тотожність, яка замінюється різницею і повторенням. ”Сучасний світ, – зазначає Ж.Делез, – це світ симулякрів. Людина в ньому не переживає Бога, тотожності суб'єкта, не переживає тотожності субстанції. Всі тотожності тільки симульовані, виникають як оптичний “ефект” більш глибокої гри – гри відмінності і

повторення. Ми хочемо осмислити відмінність саму по собі і по відношенню відмінного до неоднакового незалежно від форм уявлення, яке зводить їх до однакового...” [4, с.9].

Важливе методологічне значення поняття сімулякра полягає в тому, що воно утверджує примат одиничного стосовно загального. Його постмодернізм розглядає як систему, “в якій відмінне співвідноситься з відмінним засобом самого відмінного” [4, с.334]. Очевидно, що надання такого статусу одиничному, неповторному є відображенням необмеженого індивідуалізму, повного лібералізму і страху перед обмеженням свободи особистості. Представники філософії постмодернізму наголошують, що для такої культури є неприйнятними будь-які правила і принципи, які тією чи іншою мірою претендують на всезагальність, незмінність, тотальне панування. Через те така ідеологія абсолютно не відповідає християнському віровченню, оскільки в його основі якраз і лежать такі принципи.

Отож, заперечення загальних принципів й ідеалів культурою постмодернізму свідчить про поглиблення секуляризаційних процесів, які ведуть до відокремлення людей. Це пояснюється тим, що особистість, утверджуючи виключно свою індивідуальність, відмінність від інших осіб, втрачає можливість ідентифікації з будь-якою соціальною спільністю, а через це люди стають атомарними і самотніми.

Однією з характерних особливостей постмодернізму, яка зумовлює багато його аспектів, є те, що він знищує межу між об'єктивною і суб'єктивною реальністю. Це перш за все проявляється в утвердженні того, що, як зазначає Д.Белл, “текст не відображає реальність, а створює нову реальність, вірніше, навіть багато реальностей, які часто не залежать одне від іншого. Постмодерн – це історія створення і інтерпретації тексту. Звідки ж тут взятися реальності? Реальності просто немає. Якщо бажаєте, є різні віртуальні реальності...” [2, с.233].

В постмодерністській картині світу, на противагу релігійній, відсутні чіткі онтологічні орієнтири, що зумовлює зникнення межі між реальністю і нереальністю. А це веде до того, що людина може жити в ілюзорному світі, не маючи при цьому можливості керувати власним життям. Таке розмивання межі між реальним і уявленим у свідомості особистості характерне, наприклад, для телебачення, яке використовує таку ситуацію з метою маніпулювання цією свідомістю. Так, багато людей висловлюють думки, які вважають власними. Насправді ж вони просто повторюють ідеї популярних ведучих телепередач, рекламних роликів. При цьому не помічається те, що ці думки вигідні тим людям, які замовили і, відповідно, профінансували телепередачу.

Варто зазначити, в онтології і гносеології постмодернізму принцип невизначеності виступає одним з головних понять, а тому багато в чому визначає плюралістичність сприйняття світу. Зокрема це виявляється в тому, що у світогляді конкретної особистості можуть мирно співіснувати різні картини світу і виявлятися в еkleктичному вигляді. Через те, наприклад, людина, яка вважає себе християнином, водночас може вірити ворожці і розмірковувати про те, яка в неї карма і ким вона була до свого народження. Таке суміщення у світогляді однієї і тієї ж самої людини різних світоглядних установок зумовлює таку характерну рису постмодернової свідомості, як її поверховість. Через це особистість може вірити в що завгодно, або й взагалі не вірити. Але, людина стає проблемою, коли в ній стикаються різні картини світу (М.Шелер). Якраз їх багатоманітність і підриває віру в будь-яку релігію, оскільки означає те, що всі вони створені людиною.

Однією з основних цінностей постмодернізму є інновації. А це теж суперечить традиційній релігії, яка за своєю природою є досить консервативною. Тому нові ідеї можуть виступити руйнуючим началом традиційних конфесій. При цьому для постмодернізму сутність нового має інше значення, оскільки його він розглядає без зв'язку з минулим і цінність абсолютизує. Тому в постмодернізмі нове перетворилося в спосіб оцінки світу, його виявів. Через це кожне наступне покоління, згідно з цією точкою зору, може не сприймати ідеали та цінності попереднього. Зрозуміло, що традиційна релігія не може сприйняти такого положення, оскільки це буде означати втрату нею самототожності, що не дозволить самоідентифікуватися, скажімо, тому ж індуїзму. До цього потрібно додати й те, що традиційні релігії, як відомо, мають серйозний, можливо навіть песимістичний характер,

оскільки мають справу з сакральними речами, і, відповідно, проникнуті чеканнями кінця світу, стражданнями через власну недосконалість, муками покаяння. На противагу цьому, культура постмодернізму має підкреслену несерйозність, загальну іронічність. Тому на зміну пародії приходять пастіш. Він відрізняється від пародії тим, що втратив об'єкт пародіювання, оскільки в соціальному світі вже немає того, що не було осміяним.

В епоху постмодернізму вже ніщо не може бути святим, а тому й релігійним у прийнятому розумінні цього слова. Також релятивністю характеризується етика постмодернізму, яка по суті має нерелігійний характер. Це пояснюється тим, що на противагу нормам і цінностям, скажімо, християнської етики, які направлені не на досягнення щастя і благополуччя в цьому житті, а на поєднання з надчуттєвим абсолютом, норми і цінності постмодернізму мають чітко виражений релятивний характер. Для нього це впливає з того, що аргументування цінності чи норми окремою людиною чи якоюсь соціальною спільнотою завжди, вже за визначенням, несе в собі момент суб'єктивності, а тому може бути оскаржене з точки зору іншої людини чи іншої спільноти і, відповідно, не сприйнятим.

Щодо релігійних цінностей, то оскільки їх джерелом оголошується сам Бог, тому вони вже по визначенню є абсолютними, незмінними, вічними. Віруюча людина ними не може нехтувати ні за яких обставин. На противагу цього відносність постмодернної етики зростає, оскільки вона, будучи по суті гедоністичною, орієнтує людину на негайне найбільш повне задоволення власних потреб. Саме тому моральні норми змінюються в плані забезпечення людини комфортом. А відтак, хоч цінностями такої культури можуть бути любов чи дружба, але у випадку загрози матеріальному благополуччю ними можна пожертвувати. Отже, людина з мети (І.Кант) перетворюється в засіб вирішення конкретних матеріальних проблем. Такі обставини, без сумніву, можуть зруйнувати щирі особистісні відносини, створити заміники любові, дружби, що, зрештою, відкриває дорогу до самотності й безвихідності. Тому люди з таким світоглядом навряд чи здатні щиро любити Бога, заради нього відмовлятися від матеріального благополуччя.

Постмодернізм певною мірою можна розглядати як своєрідну реакцію на експеримент людства з раціоналізмом – спробою за допомогою розуму досягнути світ, що й зумовило виникнення світогляду модерну. В основі такого світорозуміння, яке склалося ще в епоху Відродження і було чітко сформульоване в часи Просвітництва, лежить положення про те, що людина може пізнати навколишній світ і себе за допомогою розуму й науки. Але цей світогляд, поряд з рядом позитивних моментів, все ж виявився нездатним дати адекватну відповідь на низку питань, у тому числі й на головне питання буття “В чому сенс життя?”. Неспроможність цього світорозуміння вирішити поставлені перед суспільством актуальні духовні проблеми зумовило потребу в новій світоглядній парадигмі. “Якщо раціональний світогляд незадовільний, то що його може замінити? Сьогоднішня відповідь, – зазначає теолог Р.Роуд, – постмодернізм” [9, с. 14].

Загалом, соціальний постмодерн в методологічному плані негативно ставиться до релігії як такої. Це пояснюється тим, що більшість конфесій базується на наявності універсальної абсолютної істини, яка дана в Одкровенні. А сам постмодерн якраз і не визнає об'єктивного існування універсальної істини. Він вважає, що будь-яка особистість в принципі не може знати відповіді на питання, оскільки істина за своєю природою є надзвичайно складною, а тому її неможливо передати в понятійній формі. Через те для пояснення тих чи інших аспектів надзвичайно складного світу потрібно щось більше, ніж розум. Правда, це зовсім не означає, що постмодернізм відкидає корисність для розуміння світу раціонального мислення і науки, почуттів, традицій, інтуїції. Але вони, з його погляду, потрібні для пошуку часткових “істин”, які, хоч і не можуть пояснити все в повному обсязі, зате суттєво допомагають в практичному житті людини. Тому, з погляду постмодерну, те, що є правильним для окремої особистості, зовсім не виключає того, що воно може бути хибним для іншої. Таким чином, кожний індивід має право на власну істину й правду і жити згідно з ними. Це, зрозуміло, зовсім не відповідає основним положенням більшості конфесій, які стоять саме на тому, що вони знають абсолютну істину.

Таким чином, постмодерн формує картину світу, яка суттєво відрізняється від релігійної. Так, якщо релігія надає надто великого значення абсолютній істині, то постмодернізм вважає факт чи явище істинним навіть тоді, коли про це в когось є інша думка. Тому він досить негативно ставиться, наприклад, до біблійних оповідей, які поширюють та чи інша християнська конфесія з метою розповсюдження й утвердження своїх ідей серед населення. В першу чергу це пояснюється тим, що постмодернізм виходить з того, що така інформація може слугувати справі втаємничення внутрішніх суперечностей і стану нестабільності, які притаманні будь-яким системним структурам, в тому числі й релігійним. “Постмодерна людина, – зазначає католицький теолог Ю.Жицінський, – доти залишатиметься глухою до євангельської вістки, доки вона буде асоціюватися для неї з християнством як суто доктриною, тобто набором умоглядних тверджень і постулатів” [5, с.31].

Також певним викликом для діяльності конфесій є те, що для людини постмодерністського світогляду характерною є відсутність чіткого розмежування між собою та членами колективу, плюралізм і терпимість у взаєминах. “Насамперед відзначимо, – зазначає А.Колодний, – що постмодерністські риси притаманні індивідуальній свідомості сучасного віруючого, який хоч і існує в якійсь конфесійній системі, але фактично функціонує певною мірою виокремленим із неї” [6, с.315]. Тому особи з такою світоглядною орієнтацією можуть самі не погоджуватися з тими поглядами або способом життя, але на практиці будуть захищати право людей дотримуватися інших поглядів або вести інший спосіб життя. Саме тому постмодерністи категорично не сприймають висловлювань, які можуть розумітися як негативні або як такі, що принижують цінність особистої свободи. Звідси і їх принципова толерантність до інакомислення, підтримка плюралізму думок і дій. Тому для постмодерністів характерна різноманітність моральних норм і способів життя. Звідси і прагнення вести власний, незалежний спосіб життя, вільно самовиражатися відповідно до своїх моральних принципів. Це, зрозуміло, принципово суперечить ієрархічній і субординаційній структурі більшості сучасних Церков. Зокрема Православ'я, побоюючись, що активна участь його віруючих у суспільному житті може привести до втрати церквою власної ідентичності, стоїть на позиції збереження середньовічного статус-кво.

За умов постмодернізму економіка в суспільстві втрачає статус домінуючої підсистеми, яка раніше в загальному зумовлювала умови й правила функціонування всіх інших підсистем соціуму, в тому числі й релігійної. Надзвичайно важливу роль починають відігравати системи телекомунікації та освіти, які набувають статусу суспільно значимих й самодостатніх. Телекомунікаційна система докорінно змінює комунікаційні можливості самої людини, оскільки може миттєво надавати їй будь-яку необхідну інформацію без посередництва якихось груп і символічних систем. Використання електронних засобів інформації створює можливість “безпосереднього членства” в групах чи колективах, які мають відповідне радіотехнічне обладнання. Так, якщо раніше учасником богослужіння можна було бути тільки безпосередньо, тобто в храмах чи молитовних будинках, то тепер можна брати участь в них і опосередковано, спостерігаючи весь цей процес на екрані власного телевізора. Більше того, через комп'ютерну мережу людина може безпосередньо брати активну участь у проведенні тих чи інших релігійних заходів. Таке поглиблення процесу індивідуалізації задоволення релігійних потреб через таку систему веде до створення так званої “домашньої церкви”.

На цих засадах відбуваються суттєві зміни і в структурі соціальної диференціації суспільства. За таких умов власність вже не виступає основним критерієм, а класи – основним елементом соціальної стратифікації суспільства. Соціальна структура стає більш фрагментарною і складною, характеризується наявністю багатьох основ диференціації. Класова структура замінюється статусною ієрархією, яка вже формується не на засадах професії, а на основі освіти, рівня культури і ціннісних орієнтацій. Якраз культурна ідентичність стає основою системи соціальної ієрархії й групоутворення. Вісь соціального конфлікту пролягає відтепер не по лінії володіння або неволодіння власністю, а по лінії володіння – неволодіння освітою і контролем над інформацією. За результатами соціологічного дослідження “Віра-онлайн” майже дві третини американців нині використовують мережу Інтернет для читання релігійних матеріалів. Дослідження

показують, що нині частина віруючих використовує Інтернет для задоволення своїх релігійних потреб, зокрема для того, щоб дізнатися щось про традиції інших релігій. І, якщо раніше зазначені засоби в основному використовувалися для поширення релігійної інформації, то нині вони можуть зробити віруючу людину учасником богослужіння тієї чи іншої конфесії навіть у її власному помешканні, оскільки вона може спостерігати процес богослужіння на екрані власного телевізора або монітора комп'ютера.

Отже, постмодернізм зробив серйозний виклик традиційним конфесіям і, в першу чергу, християнству. Так, частина богословів вважає, що постмодернізм зприничиняє дехристиянізацію суспільства, втрату духовних цінностей і звернення до матеріального. Щоправда, не всі християнські теологи так песимістично дивляться в майбутнє. Більше того, деякі з них упевнені в тому, що християнство може дати адекватну відповідь на виклики постмодернізму. “Кінець епохи модерну, – зазначає теолог Д.Вейз, – відкриває перед біблейськими християнами значні можливості. Однак, замість того, щоб сміливо зустріти умови постмодернізму, християнська частина здалася на милість постмодернізму...” [3, с.215].

Але не всі теологи згодні з таким висновком. Більшість з них звертають увагу на те, що християнство в його конфесійних виявах має значний адаптаційний потенціал до нового світогляду. Вони нагадують, що воно у свій час було сприйняте античним світом, швидко поширилося в греко-римському світі. В епоху Відродження християнство виразило себе через протестантизм, а в епоху Просвітництва – через євангельське християнство. Нині, коли світогляд спільноти знову змінюється, перед християнством постало завдання розробити способи вираження себе в межах культури постмодернізму. “Надзвичайно великою силою християнства, – зазначає в цьому плані Р.Роуд, – завжди було його вміння нести служіння в різних культурах з різноманітними світоглядами, не втрачаючи при цьому власної суті. Я б сказав, що нам необхідно розглядати новий світогляд із стратегічної точки зору і запитати себе: як християнство може бути виражене в цій новій культурі без втрати своєї основоположної сутності” [9, с.14].

В сьогоденних умовах в постмодерному світі можна виокремити два типи Церков. Перший тип представляє ті Церкви, які є відкритими для постмодерністів. Другий тип виступає, власне, як постмодерна Церква.

До церков першого типу належать такі, які прагнуть, не втрачаючи своїх біблійних основ, виразити себе адекватно до оточуючого їх постмодерного суспільства. Щодо постмодерних церков, то вони, з точки зору частини теологів, теж чутливі до оточуючої їх постмодерної культури. Але вони так адаптувалися до неї, що виявилися не в стані розрізнити і той бік постмодернізму, який принципово суперечить біблійному світорозумінню, що несе безпосередню загрозу самому віровченню. Через те, з їх погляду, християнство повинне багато взяти у постмодернізму, але далеко не все. “Постмодерністи, – підкреслює Р.Роуд, – праві, стверджуючи, що люди не в змозі повністю досягнути істини. Це може тільки Бог. Вони праві, стверджуючи, що ми можемо тільки розглядати дійсність з окремих точок зору, оскільки, як людські істоти, ми обмежені” [9, с.17].

Церкви, які були відкриті для постмодерністів в США мали значний успіх у парафіян. Так, досить знаменитими стали Церква громади Уіллоу Крік біля Чікаго і церква Седдлбек біля Лос-Анджелеса. Спочатку вони мали справу з людьми, які були виховані в умовах раціоналізму, але поділяли погляди постмодерну. Через те релігійна діяльність означених церков поєднувала в собі раціональні, модерні та постмодерні елементи. Їх керівництво намагалось уникати конфесійності навіть у назвах. В культовий діяльності перевага надавалась програмам і різноманітним моделям розвитку особистості, у віруючих формувалися навички використання маркетингових технологій. Саме богослужіння по можливості доповнювалось художніми елементами. При цьому максимально використовувалася сучасна професійна музика. Зрештою це слугувало формуванню діяльної й енергійної громади.

Церква громади Седдлбек біля Лос-Анджелеса розробила і запровадила спеціальні програми для залучення до богослужінь постмодерністів. Про їх успішну реалізацію свідчить те, що пастор Рік Уоррей починав цю справу в 1980 році, коли до церкви входили

лише він сам, його дружина і дочка. А вже в кінці 1999 року ця громада нараховувала вже 19 тисяч віруючих і більш ніж 25 тисяч складала християнську громаду.

Варто зазначити, що американський досвід набув поширення і в Європі. Так, європейською моделлю постмодерністської церкви можна вважати англійську Бромптонську церкву Святої Трійці в Лондоні. Саме там були започатковані “Альфа-курси”. Це був спеціальний курс основ християнства, який був орієнтований на постмодерністів. “Французьким варіантом” такої церкви виступила відома громада Тезе. Вона складається з католиків і протестантів, які прагнуть реалізувати ідею примирення різних гілок християнства. Кожної неділі на зустріч збираються до 6 тисяч молодих людей, які приїжджають сюди з усіх частин світу. Серед нових релігій в Японії “найбільшою увагою користуються ті, які роблять акцент на особистих духовних здібностях людини. ...Сьогоднішніх новонавернених мало цікавить релігійна доктрина. Нова хвиля шукає не переконань, а методів.” [11, с.6].

Зазначені церкви практично були першою хвилею у процесі залучення постмодерністів до християнської конфесії. Проте значно важче виявилось залучити до релігійної діяльності тих людей, які вже повністю сформувалися в системі цінностей постмодерної культури. Для них довелося створити новий тип церкви. В ній збереглася тенденція діяльності малих груп, творчий підхід до богослужінь на засадах дружніх відносин. Водночас була запроваджена певна новизна. Так, почали братися “нецерковні” назви, для прикладу, Братство Марс Хілл або Склад 242. В міру зростання громад вони, як правило, перетворювалися в мережу невеликих церков, а не в мегацеркву. І богослужіння в них проводиться у формі театральних постановок. Значна увага звертається на використання музики й елементів театрального мистецтва. Для цього церковні споруди часто мають власні сцени. Зібрання можуть проводитися і в нетрадиційний час. Такі церкви відкриті практично для всіх, у тому числі й для “секс-меншин”, оскільки головним мотивом для них є те, що Бог любить усіх. Деякі релігієзнавці вбачають в церквах такого типу “неоязичництво”. Певною мірою вони мають рацію, оскільки в таких церквах втрачаються загальні знання про традиційне християнство і прихильність до традиційних цінностей.

Християнські теологи головний недолік постмодернізму вбачають в тому, що він наполягає на визнанні рівноцінності існування всіх суспільних явищ, а отже, й конфесій. Зрозуміло, що таке положення принципово не може влаштувати представників різних конфесій, оскільки кожна з них претендує на володіння абсолютною істиною. Наприклад, російсько-православне радіо “Радонеж” відверто заявляє, що “діалог любові з католиками неможливий, оскільки неможливим є діалог світла з пільмою”. Щодо католицької церкви, то вона свою терпимість щодо ересі послідовників власної конфесії не переносить на течії протестантизму, оскільки не погоджується на включення їх до своєї структури. І таких прикладів можна навести дуже багато.

Загалом, постмодернізм виступає суттєвим чинником трансформації функціональності релігійного комплексу, оскільки він, з одного боку, слугує перегляду багатьох моментів віровчення, особливо християнського, спонукає адаптації їх до умов сучасної людини. З іншого – сприяє переорієнтації функціональної ролі релігійного комплексу в суспільстві засобом включення у сферу власної діяльності економічних, політичних, правових, медико-біологічних, духовно-моральних, благодійницьких, екологічних та інших проблем. Зрозуміло, що цей процес не може мати однозначного характеру, оскільки вплив постмодернізму на різні релігії неоднаковий. Це пояснюється в першу чергу різною мірою поширення його в суспільстві. Так, вплив постмодернізму об’єктивно набагато слабший в мусульманських країнах, ніж, скажімо, в європейських чи американських.

Постмодернізм, поглиблюючи процес переорієнтації з притаманних для релігії вертикальних відносин “Людина – Бог” до горизонтальних “Людина – людина” тим самим об’єктивно впливає на зміст та форми функціонування релігійного комплексу. “Народжується “безбожна релігійність”, – констатує прот. Митрофан Зноско-Боровський, – причому в наші дні це гниле дихання вразило не тільки протестантський світ, воно могутнім потоком проникає і в сферу римо-католицизму” [8, с.7]. А це свідчить про те, що в

більшості сучасних конфесійних системах релігійна лексика, символи, фразеологія й культові елементи широко використовуються для впровадження і реалізації цілком земних завдань. Так, в умовах постмодернізму в культову систему може включатися й інаугурація президента держави, і поклоніння національним символам, і вшанування видатних історичних осіб країни, місць знаменних подій, і проведення національних свят та ін. “Що, однак, є несподіваним для церковної свідомості, – слушно зазначає в цьому контексті М.Маринович, – так це те, що релігія відроджується далеко не завжди в традиційних формах. Бурхливе зародження й поширення новітніх релігійних рухів є теж характерною ознакою глобалізації. Отож остання є не стільки загрозою релігійному світоглядові як такому, скільки викликом, перед яким стоять історичні релігії загалом і традиційні християнські Церкви зокрема” [7, с. 982].

Висновки. Отже, постмодернізм як світоглядне явище суттєво впливає на зміст і форми функціонування релігії в суспільстві, оскільки сприяє:

- подальшому поглибленню процесу втрати трансцендентності людського існування через можливість суміщення у світогляді людини декількох, навіть протилежних картин світу;
- поширенню релігійного вільнодумства при одночасній втраті сліпої довіри до змісту віроповчальних конфесійних установок;
- розриву з християнськими цінностями як явищами європейського порядку, що зумовлює дехристиянізацію релігії;
- розвитку нового типу релігійності, в якій відсутнє поняття Бога, а також відбувається зростання кількості віруючих поза церквою;
- переорієнтації віруючих з моральних цінностей на матеріальні;
- розвитку “електронної церкви”, яка виступає фактором індивідуалізації релігійного життя особистості;
- поширенню харизматичних культів, які мають чітко виражений оптимістичний характер.

За умов постмодернізму поглиблюється процес урізноманітнення інституалізованих виявів релігійного життя. Цьому сприяє глобалізація інформаційних зв’язків, всезростаюча відкритість державних кордонів. На жаль, як свідчить практика, зростання кількості релігійних течій часто супроводжується загостренням протистояння між ними, що не відповідає духу постмодернізму, оскільки він базується на принципах світоглядного плюралізму, толерантності взаємовідносин, позиції взаємозбагачення різних конфесійних деномінацій на основі взаємозв’язків та зацікавлених діалогів між ними.

Література

1. Алипий, архимандрит, Исайя, архимандрит. Догматическое богословие / архимандрит Алипий. – Изво Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1995. – 267 с.
2. Белл Д. От священного к светскому / Д. Белл // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. – М.: Аспект Пресс, 1996. – С.233-239.
3. Вейз Д.Е. Времена постмодернизма /Д.Е. Вейз. – М.: Республика, 2002. – 245 с.
4. Делез Ж. Различие и повторение / Пер. с англ. / Ж. Делез – М.: Мысль, 1998. – 312 с.
5. Жицінський Ю. Бог постмодерністів / Пер. з пол. / Ю.Жицінський – Львів: Видавництво Українського Католицького університету, 2004. – 198 с.
6. Колодний А.М. Феномен християнського постмодернізму / А.М. Колодний // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – Хмельницький. – 2007. – № 3 (23). – С. 312-323.
7. Маринович М. Українська ідея і християнство або коли гарцюють кольорові коні апокаліпсису / М.Маринович. – К.: Дух і літера, 2003. – 544 с.
8. Прот. Митрофан Зноско-Боровский. Сравнительное богословие. Православие, римо-католичество, протестантизм и сектанство / прот. Митрофан. – М.: Из-во “Артос-медия”, 2003. – 256 с.
9. Роуд Р.П. Христианство и постмодернизм, или какой будет Церковь III тысячелетия / Р.П. Роуз // Христианство. – 2002. – № 6. – С. 14-24.
10. Смит Д. Церковь и постмодернизм. Как найти место в церкви Лиотару, Фуко и Дериззо / Д. Смит. – М.: Коллоквиум, 2012. – 214 с.
11. Cimino, R., ed. “Japan’s New Religions Stress Search for Authority” Religion Water, Tehnique. April 1993. – P.6-71.

Leonid Vyhovsky

Postmodernism as a worldview transformation factor of religious complex functionality

The article considers transformation processes taking place in today's religious complex under the influence of the religious worldview of postmodernism. It analyses the main approaches to understanding postmodernism as a cultural phenomenon and influence of its worldview principles on the contents change and activities of religious organizations and institutions in modern conditions.

Keywords: worldview, postmodernism, discourse, religious complex functionality, religious organizations and institutions, confession, reformation, consensus, dysensus.

Надійшла до редакції 1.10.2015 р.